

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет журналістики, реклами та видавничої справи

Кафедра періодичної преси та медіаредагування

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**«Як зберегти унікальну пам'ятку дерев'яної архітектури України
Троїцький собор у Новомосковську? (серія журналістських матеріалів)»
«How can we save the Troitskyi Sobor that exceptional memorial wooden
architecture from Ukraine? (a series of journalistic materials)»**

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 061 журналістика

Освітня програма «Журналістика»

Кулеба Вікторія Сергіївна

Керівник к. і. н., доц. Сидун І. В. _____

(підпис)

Рецензент к. і. н., доц. Тхоржевська Т. В.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№ _____ від 20__ р.

Завідувач(ка) кафедри

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № _____
протокол №__ від 20__ р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ.....	5
ОПИС ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ.....	13
ВИСНОВКИ.....	15
БІБЛІОГРАФІЯ.....	17
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Збереження української історичної та культурної спадщини завжди було чутливою темою. Особливо **актуальності** вона набула зараз, під час війни. Міністерство культури та інформаційної політики 9 січня 2024 року повідомило про пошкодження або зруйнування 872 об'єктів культурної спадщини України. Одещина зайняла друге місце у кількості пошкоджених об'єктів — 119.

Подібну статистику веде Міжнародна організація ЮНЕСКО, станом на 10 квітня 2024 року на офіційному сайті було опубліковано новину про нанесення збитків у кількості 351, 90 з яких — в Донецькому регіоні.

Така велика різниця в даних обумовлена тим, що не всі об'єкти, додані до статистики Міністерства культури та інформаційної політики, ЮНЕСКО розглядає як ті, що представляють історичний або художній інтерес. В пресслужбі МКІП раніше зазначалось, що дані постійно оновлюються, а повну картину можна оцінити тільки після закінчення військових дій.

Основною **метою** роботи є привернення уваги до архітектурних пам'яток. Це важливий аспект у збереженні української культури. У цьому процесі в такий непростий час беруть участь державна та недержавні об'єкти. Задача ж журналіста — висвітлити проблему, нагадати про важливість і залучити до проблеми суспільство. Користь від ознайомлення з доробком полягає в зосередженні уваги читачів на культурних пам'ятках як об'єктів української культури. Журналістські доробки також занурять споживача у проблеми споруди, яка є яскравим представником українського бароко, а суспільна думка, в свою чергу, може вплинути на їхнє вирішення.

Завдання ж полягає у наступному:

- 1) окреслити проблематику Троїцького собору від XVIII ст. до сьогодні;
- 2) визначити особливості архітектурної пам'ятки, що роблять його культурною спадщиною України;
- 3) дослідити історичну цінність унікальної споруди;

- 4) розкрити тему реставрації, яка почалась у 2012 році і триває дотепер;
- 5) дослідити основні проблеми реставрації;
- 6) розглянути згадки храму в літературі, зокрема, роман, в основу якого ліг Троїцький собор.

Об'єктом дослідження є Троїцький собор у Новомосковську. Це унікальна пам'ятка дерев'яної архітектури XVIII ст. Храм, який відомий тим, що побудований без використання цвяхів. **Предметом дослідження** є довготривала реставрація, розпочата ще у 2012, але не доведена до кінця досі.

Для роботи використані такі **методи наукових досліджень**: збирання фактів, їх опис — таким чином буде розглянуто матеріали засобів масової інформації, а також інформацію з офіційних джерел; аналіз — окремі теми будуть досліджені в межах єдиного цілого; історичний метод дослідження — планується розкрити тему через конкретні історичні факти.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ

В основу роботи ліг Троїцький собор у місті Новомосковськ, який є здобутком козацької дерев'яної архітектури. Проєкт розпочато, зокрема, не тільки для нагадування про культурну спадщину, а й для розгляду історичної цінності та сучасних проблем, які з ним пов'язані. Основні питання, які підіймаються у дослідженні, — це історичні процеси, які зміг пережити Троїцький собор, реставрація, яка була почата у 2012 році та не закінчена до цього часу, висвітлення архітектурної пам'ятки засобами масової інформації та згадки про неї у літературі.

В інформаційному просторі тема збереження культурної спадщини є актуальною на сьогодні. Це можна прослідкувати у дослідженні, а саме з того, що задля підтвердження інформації стосовно даних, певних історичних подій або фактів, було використано матеріали регіональних дніпровських та всеукраїнських ЗМІ.

Основних тем, до яких звертаються засоби масової інформації при висвітленні Троїцького собору, виділено 3, а саме:

- 1). Реставрація Троїцького собору;
- 2). Історична цінність;
- 3). Архітектурні та інші особливості.

Перша — процес реставрації споруди. До теми звертались низка ЗМІ, а саме: «Радіо Свобода» [17], «РБК-Україна» [24], «День» [20] та інші. З 17 залучених до дослідження журналістських набутоків третина відноситься саме до цього підпункту. Видання виконували при цьому як інформаційну, так і аналітичну функції. Порушення даної проблематики також мало впливати на прозорість виконання робіт та витрат виділених бюджетом держави коштів, привернення уваги влади та громадськості до процесу. До висвітлення теми було залучено експертів, взяті данні з офіційних джерел та коментарі

політичних діячів. Поява теми у всеукраїнських ЗМІ є підтвердженням попиту на неї у широкій аудиторії.

Чим довше затягувався процес, тим меншим ставав інтерес. Цю тезу підтверджують дати публікацій матеріалів у виданнях. Перший датується 2008 роком, а саме — замітка «Новомосковськ отримав від держави перші за майже півстоліття кошти на порятунок пам'ятки архітектури — Свято-Троїцького собору» опублікована в «Радіо Свобода» [17]. Варто зазначити, що матеріал не стосується безпосередньо реставрації, але передує їй, а також висвітлює фінансове питання, цитуємо: «До Новомосковська надійшли 800 тисяч гривень із 4-х із половиною мільйонів гривень, обіцяних урядом. Державних грошей вистачить тільки на розробку проекту комплексної реставрації храму» [17].

Останні за датою публікації в межах теми були опубліковані у 2021 році. Це пов'язано, зокрема, з замороженням будівельних робіт і останньою офіційною заявою щодо процесу — 4 серпня 2021 року Дніпропетровська обласна військова адміністрація опублікувала результати проведеної реставрації. «Багато матеріалів доводилося шукати та замовляти спеціально. Однак цей найважчий етап роботи – позаду. Вже зробили 80% запланованого», [25] — коментар представника підрядної організації Володимира Пащака з даної публікації.

Найбільша кількість матеріалів припадає на 2012 рік. Це обумовлено початком реставраційних робіт і наявністю низки інфоприводів. Інформаційними приводами для матеріалів на дану тему виступають публікації прес-служб державних установ, виступи політичних осіб, в яких підіймається тема, зміни у фінансуванні, результати проведеної роботи, тощо.

Друга тема — історія Троїцького собору, здобутку української культури. Про це висвітлено у виданнях: «Дніпровська порадиця» [19], «Самар» [21], «Є» [6] і т. д. Пам'ятка архітектури тут висвітлена з аспекту її історичної важливості. Наведені історичні факти та довідки. Зустрічається частіше у регіональних ЗМІ. Це обумовлено близькістю до об'єкта дослідження,

наявністю експертів, можливістю знайти архівні дані. Наприклад, книга 2016 року «Літопис собору» [13] була презентована у краєзнавчому музеї імені Петра Калнишевського у Новомосковську. У цьому ж музеї є архівні фото Троїцького собору та виставка, присвячена йому. Близькість зручна для журналістів, які працюють у форматі пресової журналістики, а також для тих, хто працює в відео-форматі.

Яскравим прикладом цього є слайд-фільм «Свято-Троїцький собор у Новомосковську: минуле і сьогодні» [21], для створення якого автор використав фото- та відео-матеріали, зроблені ним на «місці подій». Відео, опубліковане місцевим каналом, було присвячене 240-річчю храму, знято по книзі Євгена Замкового. Тут зібрана унікальна історична довідка, найширша з досліджених в межах проєкту матеріалів. Наприклад, собор зображували на поштових марках та монетах. Не минули в фільмі і часовню, побудовану на 100 років пізніше основної будівлі. Описане і найдавніше зображення Троїцького собору — картина Сергія Васильківського, написана у 1882 році, нічого з якої, нажаль, не збереглося до сьогодні. «Обкладинку журналу «Нива» №15 за 1905 рік прикрасив малюнок Сергія Васильківського «Соборна площа в Новомосковську», де ми бачимо базар (або ярмарок), що вирує неподалік від присоборної території» [21]. Соборний комплекс містить у собі й більш сучасні збудування, одним з таких є церква Різдва Христового 1999 року.

Так, наприклад, електронне видання «Є» [6], яке опублікувало матеріал, який віднесено до підпункту про історичну цінність собору, також є регіональним, але це Хмельницька газета. З фотографій, використаних у публікації, а підписані вони як «фото автора», впливає, що для написання матеріалу авторка мала знаходитись в Троїцькому соборі у Новомосковську.

Насичену великою кількістю фактів історичну довідку подала Газета Кабінету Міністрів України «Урядовий кур'єр» у матеріалі «Собор чекає на допомогу». «Простояв він майже сто років. А в 1887-му стався перший напад на нього. Єпархіальне начальство вирішило церкву знищити і натомість

побудувати цегляну у синодальному стилі. Собор повністю розібрали — без жодних креслень, обмірів, поміток деревини. Тоді піднялася вся інтелігенція Катеринославської губернії, дійшла до імператора, і той дав наказ на відбудову собору в первісному вигляді. За справу взявся реставратор з тих-таки Нових Водолаг — Олексій Пахучий. Він відновив собор лише за однією фотографією» [1]. Тут описані також дані про останню реставрацію, яка була ще у 1888 році, а також ситуації, коли споруда була на межі знищення, але змогла вціліти. Історія підводить у публікації до сучасного стану і, крім того, першого виокремленого нами підпункту, діючого реставраційного процесу. Інформаційними джерелами виступають люди — настоятель храму, а також запити до державних структур — головного управління будівництва та архітектури Дніпропетровської облдержадміністрації.

Загалом для даної теми журналісти використовують такі інфоприводи: круглі дати, пов'язані з собором, згадки у літературі, дослідження науковців тощо.

Третя тема — унікальність Троїцького собору. Її підіймали наступні ЗМІ: «Вісті Придніпров'я» [28], «Фокус» [15], «Сьогодні» [11]. Вона окреслена окремо від другою у зв'язку з тим, що тут увага зосереджена на самій споруді. Тобто для авторів важлива не стільки історична цінність собору, а архітектура. Яскравий представник українського бароко, дерев'яний собор без цвяхів, а з будь-якої точки можна побачити лише 8 куполів з 9, — це лише невеликий перелік особливостей, які досліджено виданнями. «коли знімали при ремонті стару штукатурку, яка покривала зруб правої передньої бані, було зроблено унікальне відкриття. В основі зрубу на одному з брусів зберігся фрагмент старовинного настінного розпису «Хресна дорога»! На фрагменті зображено обличчя Ісуса, який несе хрест на Голгофу, фігури стражників, і тих, хто супроводжує його в останній земний шлях», [28] — цитата з журналістського матеріалу «Що приховує Новомосковська церква без цвяхів (Фото)», опублікованого 14.11.2016 в «Вісті Придніпров'я» в рубриці «Культура».

Матеріал має в собі історичний зріз. Особливого значення тут набули знахідки в Троїцькому соборі. У храмі було знайдено надписи, які залишили там місцеві мешканці, крім того, під час реставрації було знайдено цікаві експонати: часова капсула та уламки від гарматного снаряду.

Унікальність собору яскраво зображена в публікації А. Домбровського під назвою «Свято-Троїцький собор у Новомосковську або «Троїцький козачий собор», опублікована в проєкті «Шукач». Автор описує історичні процеси, які пов'язані з собором, розкриває особливості архітектури, використовує висловлення щодо храму істориків та письменників. Наприклад, в матеріалі є цитата історика Г. Надхіна: «Новомосковський собор — проста теслярська робота, гідність її в незвичайній вишуканості контурів і в сміливій до відваги постановці. Український архітектор не надав своєму храму жодних зовнішніх прикрас, і його величний монументальний дев'ятикупольний силует посперечається красою малюнка з багатьма знаменитими храмами» [5].

Журналістські доробки досліджені в межах проєкту виконують ряд завдань і зачіпають кожен з трьох тем, які було визначено. Це важливо для того, щоб досягти мети, дослідити об'єкт, яким є Троїцький собор, отримати висновки в межах проєкту.

Важливим аспектом для дослідження стали часові рамки, в межах яких матеріали про Троїцький собор з'являлися в інформаційному просторі. Дати публікацій, що стосуються теми реставрації обмежені інфоприводами, навколо неї: «У Дніпропетровській обл планується реставрація Троїцького кафедрального собору за 10 млн грн» [24] («РБК-Україна»), «На Дніпропетровщині загорівся дерев'яний козацький собор» [16] («ТСН»), тощо. Звернення ж ЗМІ до дослідження самотності собору та історичної цінності з'являється в різні роки, наприклад: «Свято-Троїцький собор у Новомосковську або «Троїцький козацький собор» (Дерев'яне зодчество)» [5] («Шукач») опубліковано в 2011 році, «Священные вопросы. Что скрывают украинские церкви» [15] («Фокус») датується 2016 роком, «Без единого гвоздя: история

унікального Троїцого собора под Днепром» [14] («Дніпровська порадиця») написано у 2018 році, «Свято-Троїцький собор у Новомосковську: минуле і сьогодні» [21] («Самар») 2018 рік. Це свідчить про зростання активності зосередження уваги засобів масової інформації до здобутків української культурної спадщини.

Популяризація культурної спадщини ЗМІ є запорукою того, що більше людей звертатимуться до української історії, будуть зацікавлені у збереженні архітектурних пам'яток. Крім того, це спонукає читачів до їх відвідування, що, в свою чергу, популяризує туризм та активний спосіб життя.

Крім трьох тем, означених в проєкті, наявна не менш важлива — пожежа в Троїцькому соборі, яка сталась в 2014 році. Про подію писали «ТСН» та «Коротко про». Ажіотаж в ЗМІ стався через те, що на місце подій прибула велика кількість техніки і рятувальників. Пожежа, яка сталась у 2014 році, привернула увагу суспільства, так як це сталось під час реставраційних процесів. Зайнявся один з куполів, пожежу не могли ліквідувати близько трьох годин, причиною названо сіно, яке використовували при будівництві.

До Троїцького собору у Новомосковську звертались не тільки сучасні ЗМІ, а й український письменник Олесь Гончар, твори якого входять у шкільну програму української літератури. Взявши за основу Троїцький собор, він написав роман «Собор» [4]. До 105-річчя автора «Собору» Нова Українська школа опублікувала [12] дослідження про видатного письменника. Репрезентація архітектурної пам'ятки літературним діячем стала знаковою для впізнавання собору в інтелектуальних колах 60-х років, а згодом й широкої аудиторії. Роман також має свою історію, яка важлива для створення проєкту. «Собор» уособлює інакомислення в часи індустріалізації, в ньому Троїцький собор постає представником унікальної архітектури та суспільного здобутку: «Напарник Баглаїв, Геннадій, з факультету холодної обробки металу, крізь свої закіптюжені окуляри не дуже добачає собор, та, власне, мало й цікавиться ним. Темний чоловік! Йому в цій споруді вбачається щось малооригінальне,

вчувається відгомін собору св. Петра в Римі, наслідування проекту Браманте. Ні, так міг би міркувати хіба що який-небудь жалюгідний тип, вихований на «впливології», а не сучасний інтелектуал, — уже хвилюється Баглай. Як можна не відчувати, що перед тобою цілком самостійний твір українського барокового стилю, досить лише глянути на плавке оте наростання ярусів, на шатра бань, перехоплених унизу, наче міцно затягнутих козацькими поясами! А сама таємниця розміщення бань — всі ж дев'ять маківок виринають перед тобою, рухаються, мов живі! Як це досягнуто? Якщо і є елемент західного бароко, то хіба що в отій мальовничості, в пориві у височінь.» [4]

«Собор» Гончара зіграв безпосередню роль у збереженні храму. Це прослідковується не тільки по складному шляху до видавництва твору, сам роман є закликком до збереження культурної спадщини. Будучи ближче до людей ніж чиновників, автор, який обіймав високі посади і отримав велику кількість нагород від радянської влади, написав твір, який з плином часу було важко контролювати. «Собор» сміливо критикує, підводячи читача до висновків про важливість та вічну актуальність культурної спадщини. Життєві ситуації невеликої кількості персонажів глибоко вводять у контекст проблематики. Також піднімаються питання моральних і духовних цінностей. Тут описане протиставлення високого і людського з «безликою» радянською індустріалізацією. Це протистояння показало тодішньому читачеві важливість Троїцького собору для того, щоб сучасний читач розумів значущість збереження української культурної спадщини.

У 2016 році за співавторством наукового співробітника Новомосковського міського історичного музею імені Петра Калнишевського Костянтина Мешко і архітектора з Дніпра Олександра Харлана вийшла книга «Літопис собору» [13]. В її основу лягли історичні довідки, твори різних авторів та років, зокрема, тут знайшли місце дослідник Стефан Таранушенко, Олексія Пахучого, метрика священника Іоанікія Вахніна, тощо. Це, свого роду, путівник по історії Троїцького собору від закладання фундаменту до часу публікації книги.

Рецензію на книгу опублікувала газета «День» під назвою «Летопись жемчужины казацкого барокко» [10]. В ній згадується інформація, яка помилково розповсюджувалась за часів десидентського руху, що Троїцький собор внесено до списку світового спадку ЮНЕСКО. З цього приводу в рецензії подано коментар Олександра Харлана: «Нашего собора пока нет даже в списке кандидатов. Одним из условий включения объекта в список ЮНЕСКО является подлинность территории вокруг него. В настоящий момент эта территория — самая старая часть города — выпадает из исторического контекста, а должна полностью подчиняться памятнику истории. Его исследование может рассказать нам и о XVII, и о XVIII веке» [10].

ОПИС ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ

Для дослідження підготуємо 4 журналістських матеріали. Специфіка роботи полягає в тому, що для роботи будуть використані здобуті навички в межах фаху, проаналізована здобута інформація, неупереджено подана та підготовлена для кваліфікаційної роботи.

Журналістські матеріали плануються в аналітичних жанрах. Їх доцільно використовувати для ознайомлення з темою, оскільки дослідження має в собі вирішення декількох завдань одразу.

Так, матеріали «Реставрувати не можна залишити як є», «Велике будівництво: 12 років від початку реставрації Троїцького собору», «Замах на культурну спадщину: 5 переломних моментів в існуванні Троїцького собору» є оглядом. В них змальовано цілісну дійсність в межах певного часу, відображено закономірності.

Два перших огляди пов'язані одним аспектом — реставрацією архітектурної пам'ятки. Тема не є новою, але її актуальність обумовлена плином часу, 12-річчям від дати початку робіт. В матеріалах структурована інформація щодо джерел надходження коштів, активність реставраційного процесу і його занепад, наведені результати, тощо.

«Замах на культурну спадщину: 5 переломних моментів в існуванні Троїцького собору» також є оглядом, але в ньому окреслено більший проміжок часу і стосується він історичного аспекту архітектурної пам'ятки XVIII. Будуть проаналізовані факти, зокрема, які ведуть до того, чому Троїцький собор є спадком української культури. Крім того, журналістський матеріал міститиме у собі підводки до інших набутоків проєкту.

Журналістський матеріал «20 років заборон: боротьба «Собору» Олесья Гончара за культурну спадщину» запланований у жанрі рецензія. Наявність жанру і, загалом, поява виробу обумовлена тим, що Троїцький собор ліг в

основу роману українського письменника Олесь Гончара. Це важливий аспект у процесі збереження культурної спадщини, що є однією з поставлених задач проєкту.

Для створення потенційного продукту будуть використані різні джерела інформації. Для дослідження візьмемо до розгляду офіційні джерела — Державний сайт України «Дніпропетровська обласна військова організація», Міністерство культури та інформаційної політики. Ними також послуговуватимуться засоби масової інформації — регіональні та всеукраїнські, наприклад: «Радіо Свобода», «Самар», «День», тощо. Як джерело інформації також виступатиме людина — коментар в огляді «Велике будівництво: 12 років від початку реставрації Троїцького собору».

Також для одного з оглядів будуть використані власні фото, що важливо дослідження. Цим планується підтвердити тези щодо незакінченого досі процесу реставрування.

ВИСНОВКИ

Свято-Троїцький собор у місті Новомосковськ — споруда XVIII ст., яка лягла у тему дослідження. Архітектор Яким Погребняк створив собор у стилі козацького бароко, який функціонує до сьогодні, а також приваблює туристів, дослідників, є темою для дослідження у ЗМІ.

Для виконання проєкту був виконаний детальний огляд ЗМІ. До дослідження було залучено 17 журналістських матеріалів регіональних та всеукраїнських засобів масової інформації. Тематика була поділена на три основних підпункти, кожен з яких ми проаналізували, використовуючи цитати дослідників, письменників та публіцистів. Крім того, за допомогою такого огляду вдалось встановити історичну цінність споруди та її роль для суспільства, літератури та журналістики.

Під час написання проєкту було виконано ряд поставлених завдань. Зокрема, визначено особливості архітектурної пам'ятки. Це розкрито в огляді «Замах на культурну спадщину: 5 переломних моментів в існуванні Троїцького собору» як окремий, але важливий для подальшого дослідження аспект. Виділено найбільш відомі ознаки споруди, що і робить її впізнаваною.

Виконана робота визначила історичну цінність споруди. Тематика, що стосується цього завдання, була порушена у рецензії «20 років заборон: боротьба «Собору» Олесея Гончара за культурну спадщину» та огляді «Замах на культурну спадщину: 5 переломних моментів в існуванні Троїцького собору». В проєкті зібрані фактологічні дані з посиланнями на джерела. Їх було сформовано в певну сукупність, а розгляд став підґрунтям для роботи та дозволив здійснити аналіз теми.

В журналістських матеріалах розкрита тема реставрації, яка почалась у 2012 році і триває дотепер, досліджено основні проблеми реставрації. На основі представлених даних, були виявлені основні грошові надходження, виділені на

реставрацію з бюджету, окреслено активність та занепад процесів реставрації, висвітлено результати проведених робіт.

У дослідженні розглянуто роман, в основу якого ліг Троїцький собор. Рецензія «20 років заборон: боротьба «Собору» Олеся Гончара за культурну спадщину» показала історичну цінність, стала джерелом для подальшої роботи. Журналістський матеріал є прикладом репрезентації архітектурної пам'яток у літературі. Також виявлені зв'язки роману, на який, власне, зроблена рецензія, з десидентським рухом у 60-і роки, політичною боротьбою та з метою дослідження — привернення уваги до архітектурних пам'яток, збереження української культури.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Біловицька Н. Собор чекає на допомогу. *Урядовий кур'єр*. 20 липня 2012. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/sobor-chekae-na-dopomogu/> (дата звернення: 18.02.2024)
2. Вайшенберг З. Новинна журналістика : Навчальний посібник / За заг. ред. В. Ф. Іванова. Київ : Академія Української преси, 2004. 262 с. (дата звернення: 05.03.2024)
3. Гарачковська О. О. Жанрові особливості аналітичної журналістики у контексті становлення сучасного інформаційного простору. *Український інформаційний простір*. 2021. Вип. 2 (8). С. 146-154. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/245866> (дата звернення: 02.03.2024)
4. Гончар О. Т. Собор. Львів : видавництво «Апріорі», 2018. 296 с.
5. Домбровський А. Свято-Троїцький собор у Новомосковську або «Троїцький козацький собор». *Шукач*. 26 травня 2011. URL: <https://www.shukach.com/ru/node/1405> (дата звернення: 15.02.2024)
6. Жужа К. Подорожуємо Україною. Дерев'яна церква у Новомосковську — шедевр козацького бароко. Є. 6 серпня 2017. URL: https://ye.ua/podorozhi/31576_Podorozhuyemo_Ukrayinoyi_Derev_yana_cerkva_u_Novomoskovsku___shedevr_kozackogo_baroko.html (дата звернення: 10.02.2024)
7. Журналістський фах : газетно-журнальне виробництво : навч. посіб. / Т. О. Приступенко, Р. В. Радчик, М. К. Василенко та ін. ; за ред. В. В. Різуна. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 352 с. URL: <http://surl.li/skzyj> (дата звернення: 04.02.2024)
8. Замковий А. Какие церкви и храмы горели на Днепропетровщине за последние годы? *34 канал*. 16 квітня 2019. URL: <https://34.ua/kakie-cerkvi->

- i-hramy-goreli-na-dnepropetrovshchine-za-poslednie-gody_n76259 (дата звернення: 2.03.2024)
9. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. Львів : ПАІС, 2018. 276 с. URL: [tp://surl.li/ttrlq](http://surl.li/ttrlq) (дата звернення: 26.03.2024)
 10. Летопись жемчужины казацкого барокко. *День*. Випуск №210-211. 18 листопада 2016. URL: <https://m.day.kyiv.ua/ru/article/pochta-dnya-ukraincy-chitayte/letopis-zhemchuzhiny-kazackogo-barokko> (дата звернення: 17.04.2024)
 11. Литвин А. Туристам на замітку : Новомосковский храм, побудований козаками без єдиного цвяха. *Сьогодні*. 29 червня 2015. URL: <https://amp.segodnya.ua/lifestyle/turistam-na-zametku-novomoskovskiy-hram-postroennyy-kazakami-bez-edinogo-gvozdy-a-626937.html> (дата звернення: 25.02.2024)
 12. Лиховид І. 28 фактів про Олеся Гончара : що нового розповісти учням про біографію та творчість письменника. *Нова українська школа*. 31 березня 2023. URL: <https://nus.org.ua/articles/28-faktiv-pro-olesya-gonchara-shho-novogo-rozprovisty-uchnyam-pro-biografiyu-ta-tvorchist-pysmennyka/> (дата звернення: 12.03.2024)
 13. Мешко К. В., Харлан О. В. Літопис Собору. Новомосковськ : ТОВ ЕНЕМ, 2016. 120 с.
 14. Михайлин І. Л. Основи журналістики. Підручник. 5-те вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 496 с.
 15. Мовчан А. Священные вопросы. Что скрывают украинские церкви. *Фокус*. 30 січня 2016. URL: <https://focus.ua/beautiful/342996> (дата звернення: 17.03.2024)
 16. На Дніпропетровщині загорівся дерев'яний козацький собор. *ТСН*. 15 січня 2014. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/na-dnipropetrovshchini-zagorivsyu-derev-yaniy-kozackiy-sobor-329565.html> (дата звернення: 17.03.2024)

- 17.Новомосковськ отримав від держави перші за майже півстоліття кошти на порятунок пам'ятки архітектури — Свято-Троїцького собору. *Радіо Свобода*. 19 травня 2008. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/1118382.html> (дата звернення: 20.02.2024)
- 18.Новомосковськ. Троїцький собор. *Колокрай*. URL: <https://kolokray.com/f/novomoskovsk-troitskiy-sobor.html> (дата звернення: 2.03.2024)
- 19.Пархоменко А. Без єдиного гвоздя : історія унікального Троїцького собора под Дніпром. *Дніпровська порадиця*. 24 вересня 2018. URL: https://dnpr.com.ua/post/bez-edinogo-gvozdja-istorija-unikalnogo-troickogo-sobora-pod-dneprom-foto/amp#aoh=16136578817727&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&_tf=%D0%A1%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B0%20%251%24s (дата звернення 01.02.2024)
- 20.Рижков В. Новомосковський собор «реанімують». *День*. 17 липня 2012. Випуск №122. URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-ukrayiny/novomoskovskyy-sobor-reanimuyut> (дата звернення: 17.04.2024)
- 21.Свято-Троїцький собор у Новомосковську : минуле і сьогодення. *Самар*. YouTube. 11 квітня 2018. URL: <https://youtu.be/ugkUShNMxzk> (дата звернення 6.02.2024)
22. Соромитько Е. Собор в Новомосковске мог загореться из-за строительного сена. *Коротко про*. 15 січня 2016. URL: <https://kp.ua/incidents/433187-sobor-v-novomoskovske-moh-zahoretsia-uz-zastroitelnoho-sena> (дата звернення: 10.03.2024)
- 23.Таранушенко С. А. Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України. НОВОМОСКОВСЬК Дніпропетровської області. Троїцький собор 1775–1778 рр. Харків : Харківський приватний музей міської садиби, 2012. С. 394-402.

- 24.У Дніпропетровській обл. планується реставрація Троїцького кафедрального собору за 10 млн грн. *РБК-Україна*. 6 липня 2012. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/v-dnepropetrovskoy-obl-planiruetsya-restavratsiya-troitskogo-06072012171300/amp> (дата звернення: 14.02.2024)
- 25.У Новомосковську реставрують Свято-Троїцький собор. *Дніпро ОДА*. 4 серпня 2021. URL: <https://adm.dp.gov.ua/news/u-novomoskovsku-restavruyut-svyato-troyickij-sobor> (дата звернення: 17.03.2024)
- 26.Харлан О. В. Неповторна пам'ятка архітектури запорозьких козаків. *Відлуння віків*. № 2 (10). 2008. С. 26-33.
- 27.Харлан О. В. Нові матеріали до історії та будівництва дерев'яного Троїцького собору в м. Новомосковськ. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування : науково-технічна збірка*. Випуск №21. Київ : Національний університет будівництва і архітектури. 2009. С. 130-138.
- 28.Що приховує Новомосковська церква без цвяхів (Фото). *Вісті Придніпров'я*. 14 листопада 2016. URL: <https://vesti.dp.ua/shho-prihovuye-novomoskovska-cerkva-bez-svyaxiv-foto/> (дата звернення: 10.01.2024)

ДОДАТКИ

Додаток 1

Реставрувати не можна залишити як є

Реставрація у Троїцькому соборі триває вже 12 років і наразі призупинена через воєнні дії, розв'язані російськими військами на території України. На процес витрачено багато коштів та пішло резонансно багато часу, що викликає питання в українців, чому це настільки затягнулося.

Початок свій проблема бере ще задовго до 2012 року, коли почалась реставрація. Троїцький собор мав багато невирішених питань, які через вік споруди і ставлення до неї радянської влади і нехтування української після проголошення незалежності. Починаючи з початку 2000-х, навіть раніше, місцеві мешканці, журналісти та активісти намагались привернути увагу до відверто жахливого стану архітектурної пам'ятки XVIII ст. Але питання стояло у тому, що церква належала до московського патріархату, який незважаючи на те, що третина доходів йшла саме туди, перекладав відповідальність на місцеву владу, і навпаки відповідно.

У 2012 році відбулась робоча зустріч представників церкви, місцевої влади та журналістів. Було прийнято рішення про те, що реставрацією займатиметься українська сторона, яка візьме на себе витрати. Бюджет склав небачену тоді в Україні для реставрації релігійних споруд суму в 10 млн. гривень. Новина швидко розлетілась у ЗМІ, зокрема, про це повідомили «Радіо Свобода» та «РБК-Україна».

Варто зазначити, що саме у 2012 році відбувалось Євро-2012, яке зібрало в Україні велику кількість європейців. Тож щедрість могла бути не актом широкого жесту, а приверненням уваги і поповненням частки бюджету за допомогою припливу коштів туристів, які будуть проїжджати через невеличке місто Новомосковськ на шляху до Харкова чи Донецька. До речі, місцева влада пропонувала внести Троїцький собор до списку архітектурних пам'яток

України, які обов'язково варто відвідати туристам у 2012 році, проте споруда туди так і не увійшла, в останній момент отримали відмову.

Реставрація планувалась на 2 роки, тобто у 2014 році мали завершити. І її справді закінчили, все за планом було виконано. Проте при створенні проєкту до уваги не взяли те, якою є реальна кількість проблем, і що зовнішня зміна не зможе їх затьмарити. Гроші було витрачено, але труднощі, на які намагалися звернути увагу місцеві понад 10 років, так і не були вирішені, що спричинило вже конфлікти, а не просто звернення. Довелось відновити будівництво і виділяти нові кошти. Але ж звідки, якщо почались події, на які ніхто не очікував: у сусідній області військові дії, всі зайняті цим, може, не помітять недоброчесної роботи.

Помітили. Час минає, а реставрацію робити все ж потрібно. Проблема тільки у тому, як виявилось, що всередині можна працювати тільки вручну. Неймовірно для храму XVIII століття, але факт, проте технікою там і дійсно працювати не найкраща ідея. Хоча те, наскільки велика кількість там саме ручної роботи теж ще те питання, бо всі 10 років над реставрацією працювала одна компанія зі Львову, тож вирішували як працювати саме вони.

Працювали, працювали, знову робота зупинилась буквально через рік. І таких зупинок було декілька. Як пояснювали підрядчики, проблема була у відсутності фінансування. Про це повідомляє «Україна Інформ». Хоча 10 років шукали меценатів. Та й виділяли кошти з бюджету, як ніяк, бо поряд з реставрацією храму почали й ремонтні роботи на площі Героїв, на набережній та стадіоні, робили дороги. Або розподіл бюджету не дозволяв виділити кошти саме на собор, тому бралися за нове, або вони все ж були виплачені згідно умовам, а підрядчику виправдати затримку якось потрібно було.

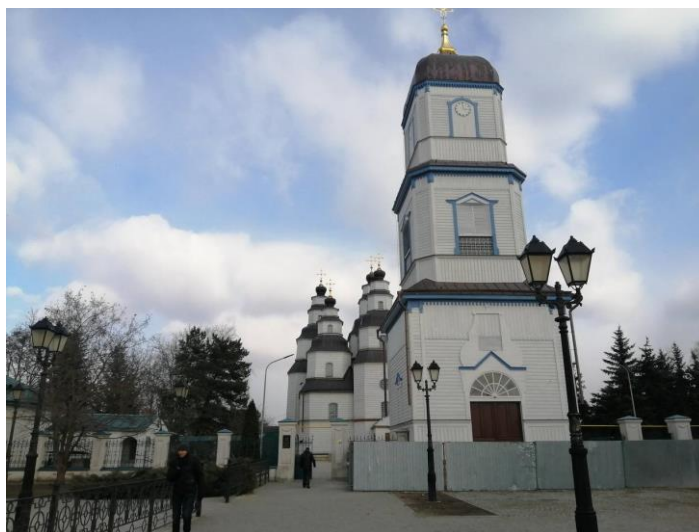
Новий тендер з'явився у 2019 році, його вартість була більше 17 мільйонів гривень. У ньому прописано, що роботи мали завершитись через рік. 4 серпня 2021 року Державний сайт України «Дніпропетровська обласна військова адміністрація» повідомили про виконання 80% робіт. Заступник голови

Дніпропетровської ОДА Максим Беспальчук повідомив, що споруду реставрували ззовні, розпочинається процес внутрішніх робіт.

І повторилась та сама історія – грошей не дають, підрядчик не робить. Капітальний ремонт зробили, але знову ж не все, процес затягнувся більш як на 2 роки.

Почалась війна. А хто ж ремонтує, коли йде війна? Як тепер кажуть «не на часі». Як було, так і залишили. Чи то може сам собор давав знак, що поки не треба?

Вікторія Кулеба
(фото авторки)

Додаток 2

Замах на культурну спадщину: 5 переломних моментів в існуванні Троїцького собору

Станом на 9 січня 2024 року окупантами було здійснено понад 872 воєнних злочина проти культурної спадщини на території України, про це повідомило Міністерство культури та інформаційної політики України. Збереження та відбудовування надбань української культури після перемоги набули особливого значення у наш час, оскільки це історія нашої нації.

Однією з архітектурних пам'яток, які потребують належної уваги, є Троїцький собор у місті Новомосковськ, побудований у XVIII ст., виконаний у стилі українського бароко. Його історична цінність полягає в унікальності споруди. Храм виконаний без використання жодного цвяха, споруда тримається за допомогою дерев'яного каркасу, розробленого архітектором Якимом Погребняком, будівля буквально не має опори. Крім того, в соборі 9 золотих (до реставрації – зелених – прим. ред) куполів, але з будь-якої точки видно лише 8, що робить його особливим.

Собор до початку війни був на межі зруйнування 5 разів. Але кожного разу його вдавалось врятувати, на що кожен українець, хто знає про святиню, сподівається і на цей раз.

Вперше Троїцький собор намагались зруйнувати ще в XIX столітті, через 100 років після возведення. І ця спроба була найбільш вдалою з усіх. За наказом єпархіального керівництва собор знесли під самий фундамент, маючи на меті збудування на його місці кам'яного храму. Одразу ж суспільство здійнялось на бунт, а царю відправили листа з великою кількістю підписів представників різних станів від селян до високопосадовців. Архітектори та місцеві жителі разом відбудували Троїцький собор за однією фотографією. Інформацію про це зібрав проєкт «Шукач».

Вдруге Троїцький собор постраждав у радянські часи. У 30-х роках ХХ століття відбувались жорстокі репресії по відношенню до національних меншин народів і українського у тому числі. Більш того, при радянській владі велись переслідування церкви. Служби проводити ставало небезпечно як для священнослужителів, так і для прихожан. Церква відійшла до власності держави, тож її переобладнали під тогочасні потреби населення – склад продуктів, зокрема, найбільшу частину віддали під зберігання зерна. Це призвело до руйнування споруди, оскільки продукти мають властивість псуватися, а гризуни та комахи, які з'являлись унаслідок цього, також не стали у нагоді.

Друга Світова не оминула місто. Троїцький собор має підземні тунелі до річки Самара і чоловічого монастиря, крім того, є містким всередині, що дало багатьом людям знайти прихисток під час запеклих боїв чи бомбардувань. Але навіть не це стало третьою спробою зруйнування споруди. Вже після війни у підземних переходах підлітком Толею Морозовим було знайдено міни у кількості 32 штуки. Згодом військові їх знешкодили. Про це йдеться у дослідженні Наталії Біловицької в газеті Кабінету Міністрів України «Урядовий Кур'єр». Досі ніхто не знає, яким чудом міни не здетонували і споруда не постраждала. Залишається віра у диво.

У 60-х роках навколо Троїцького собору розгорівся новий конфлікт. Радянська влада знову зосередила свою увагу на ліквідації споруди. Переслідування церкви досягли піку. У знак протесту на захист собору став Олесь Гончар, написавши роман «Собор», в основу якого лягла Новомосковська святиня. Через що довгий час автора переслідувала влада, а сам роман заборонялось публікувати. Твір вийшов у світ через рік після написання у 1968 році за підтримки чисельної кількості українських митців, але все одно заборонявся довгих 20 років. Роман швидко розлетівся серед населення, його читали навіть закордоном. Цей епізод водночас був критичним для Троїцького собору, оскільки це була провокація для й без того агресивно

налаштованої верхівки, але саме він надав символізму і розголосу спадщині дерев'яної архітектури України.

У 2014 році, коли минав другий рік реставрації, яка згодом затягнулась на 10 років, у Троїцькому соборі сталась пожежа. 10 одиниць пожежної техніки та 40 людей особового складу були залучені до ліквідації займання, інформує «ТСН». Резонанс ситуації полягав у тому, що на фоні пожежі виник конфлікт: всі звинувачували один одного. Експертна група на наступний же день виявила причини і зазначила, що шкоду нанесено незначну. Причиною став промисловий фен, а оскільки куполи мають по декілька шарів деревини, один із середніх задимівся. Власне, найбільшою проблемою для того, аби погасити пожежу, стало саме нашарування дерева, яке тліло зсередини будівлі. Оперативна робота рятувальників зупинила процес на 1 куполі, на якому неозброєним оком навіть не виднілися пошкодження.

Нагадаємо, 2 травня 2022 року ракетний удар окупантів зніс дах церкви УПЦ в Одесі, були поранені і загиблі. Збережемо та відбудуємо.

Вікторія Кулеба

Додаток 3

Велике будівництво: 12 років від початку реставрації Троїцького собору

Реставрація Троїцького собору у місті Новомосковськ цьогоріч «відзначає» 12 років. Розпочату у 2012 році роботу неодноразово заморожували. У зв'язку з подіями 2022 року її знову призупинено. Це одна із наймасштабніших в Україні, більш того, і в Європі реставрація пам'ятки дерев'яної архітектури.

У липні 2012 року на території собору відбулась робоча зустріч. На ній було вирішено ряд питань щодо майбутньої реставрації. Завершити роботу планували за 2 роки. Зупинки через погодні умови не мали місце бути. Було виділено 10 мільйонів гривень. Проектом було визначено бюджет у 29 мільйонів, проте це невідомна сума, яку було вирішено розділити і виділяти частково. Планувався великий об'єм роботи: мали відремонтувати фасад, провести заміну куполів, тому що 3 з 9 відхилилися від своєї осі, також демонтувати ринок і переобладнати його у площу собору. Для виконання поставлених задач було запрошено підрядчика зі Львова Володимира Пашака, старшим виконробом Ігорем Голембйовським.

За 2 роки реставрацію так і не було завершено. Довелось зупинити процес у 2014 році через початок АТО та фінансову кризу. Власне, саме через перебої з фінансуванням найчастіше і були пов'язані зупинки ремонтних робіт. Але виконана більша частина запланованої роботи: демонтовано ринок, створено площу, пофарбовано фасад собору, відбулась заміна 3-х куполів на позолочені замість старих зелених і повернення їх до власної осі.

Варто зазначити, що благоустрій навколо споруди, який змінили першочергово, був одним з найважчих питань. Перед головним входом розташовувався ринок, де продавали у тому числі і їжу, тому запах та постійний галас тут стояв 6 днів на тиждень, бо у понеділок був вихідний. А з іншого боку храму збудовано автостанцію, яка, враховуючи кількість скарг та

звернень, досі не була перенесена. Щодо останнього, суперечки поки ведуться, а от результат реставрації головного входу вразив: ринок демонтували, прибрали парковку, розширили тротуар, перестелили асфальт, посадили квіти та привели до ладу газон.

Протягом реставрації Троїцький собор не припиняв своєї діяльності. Звісно, що приміщення або частина території були огороженими під час демонтування чи будівництва. Але це не заважало прихожанам вільно приходити на службу з бокового входу чи в інше приміщення.

«Тим, кому важливо було прийти у собор заради зустрічі з Богом, не заважало будівництво. Ми, усвою чергу, робили все можливе для того, щоб всім було комфортно. Ми жодного разу не відмовляли людям, які бажали прийти. Звісно, що всі мали надію на скоріше завершення всіх цих реставраційних процесів, але сумлінно чекали», – говорить отець Андрій – священник Троїцького собору.

Реставрацію довелось відновити після перерви майже відразу, тому що робота ззовні не перекривала основних проблем: внутрішні приміщення все ще потребували ремонту, водопровідні труби також стали проблемною зоною. Ще до початку реставрації працівники і прихожани неодноразово скаржились на те, що у протипожежному кільці, яке поставили у 30-х роках минулого століття, збирається вода, а через тріщини у стінах та стелі вода протікає так, що доводиться підставляти відра під час дощу. Деякі фактори виявлялись вже під час роботи. Наприклад, коли знімали велику кількість фарби, а шари могли сягати до 17, знаходили гнилі дошки, ржаві метали. Зберігся дерев'яний каркас, тому не виникло необхідності зносити стіни. Крім того, 6 куполів та дзвіниця не були замінені.

Востаннє масштабна реставрація Троїцького собору відбувалась у 1887 році вимушено. Єпархіальне керівництво знищило будівлю і її відновлювали за однією фотографією.

Вікторія Кулеба

Додаток 4

20 років заборон: боротьба «Собору» Олесь Гончара за культурну спадщину

Від дня народження видатного українського письменника Олесь Гончара 3 квітня 2024 року виповнилося 106 років. Письменник отримав низку нагород та премій, активно захищав шістдесятників. Він є автором роману «Собор», забороненого на 20 років, ідеєю якого є збереження культурної спадщини.

У 1968 році Олесь Гончар вперше опублікувався з «Собором» в українському літературному часописі «Вітчизна», у якому друкувалися такі видатні письменники як Тичина, Костенко, Вінграновський, Хвильовий та інші. Твір має у собі реальні факти та події, зокрема, а прототипом є Троїцький собор у місті Новомосковськ.

У романі за основу взяті високодуховні гуманні цінності, прагнення до вічного, автор засуджує негативні людські якості, закликає до об'єднання. Головними героями є Микола та Єлька, яких не цікавлять ті речі, заради яких живуть люди в Зачіплянці. Вони мріють про інше: свободу, любов, справжнє життя. Їх вражає та торкає козацький собор, який через століття не втратив своєї величі. Молодих людей чи не одних хвилює його доля. «Собор ніби має в собі щось від стихії, навіває щось таке ж велике, як навіюють на людину степ, або ескадри хмар серед бурі, або окутані вічними димами чорні індустріальні бастіони заводів», – так пише про Троїцький собор Гончар, закладаючи у зміст думки Миколи, який бачить у тому храмі надію на людство.

«Собор», що побачив світ на сторінках спочатку «Вітчизни», а згодом надрукований у видавництвах «Дніпро» та «Радянський письменник» мав небачений ажітаж: критики високо оцінили його, а читачі були у захваті, писали листи з подякою Олесю Гончару. Вражало як відверто висміюються ті людські якості, до яких підводила тогочасна радянська влада. Це й стало

однією з причин того, що автору запропонували відректись від твору, а після відмови – прибрали його в далекий ящик аж на 20 років.

Почалось все з того, що в 1968 році роман було перекладено російською мовою для майбутнього друку в журналі «Дружба народів», чому статись не судилося. Вже в цьому вигляді твір дійшов до секретаря ЦК КПУ Ляшка, який «приклав руку» до розповсюдження у верхівці інформації про те, що «Собор» має в собі критику радянського правління, пропагує інакомислення. Олеся Гончара намагались заарештувати та не склалося, бо на захист на той час відомого навіть за межами країни автора стала численна кількість людей з літературного кола. У радянських газетах публікувалися негативні рецензії на роман з відгуками незадоволених читачів. Згодом твір вилучили з бібліотек та продажу, про «Собор» забороняли навіть згадувати.

Але книжка, не дивлячись на заборону, все ж доходила до читачів. Її передавали з рук у руки, перевозили із-за кордону. Роман підкорив не бурхливим розвитком подій чи пригодами, Олесь Гончар акцентував увагу на внутрішньому світі своїх героїв. А це є дуже близьким і відгукнулось українцям. Ще й заборона підіграла інтерес суспільства, спрацювало не так як хотілось владі, не судилось подібне з людьми, яких Гончар показав у своєму творі.

Тільки в 1987 році роман вдалось надрукувати, він повернувся на полиці бібліотек, про нього знову можна було відкрито говорити. Цікаво, що спочатку його опублікували не мовою оригіналу, а російською мовою, за що 20 років тому він і спричинив стільки суперечок. Мовою оригіналу його опублікували пізніше у тому ж році як частину семитомного видання автора, окремою книжкою – лише через 3 роки.

Згодом різні твори Олеся Гончара вносили до шкільної програми української літератури. Дітям пропонувалось до прочитання «За мить щастя», «Тронка» та інші. Але особливе місце у творчій біографії автора займає «Собор» та події, які спіткали його після написання твору. «Собор» став

знаковим і зіграв роль у поширенні української літератури поза межами країни і у поширенні серед суспільства цінностей, притаманних людям з жагою до свободи і правди.

Вікторія Кулеба